

ข้อสังเกตบางประการต่อการวิจัยเชิงสำรวจ
ว่าด้วย "ความเห็นสาธารณะ/มติมหาชน"

เมื่อได้ผ่านการวิเคราะห์โพลในเชิงโวหารมาแล้ว ณ จุดนี้จึงยากที่จะปฏิเสธว่า "ความเห็นสาธารณะ/มติมหาชน" ที่นำเสนอโดยโพล เป็นเรื่องที่แต่งขึ้น(fiction) อย่างค่อนข้างแนบเนียน ทำให้ดูโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มากกว่าที่จะกล่าวว่โพลคือ เครื่องมือที่ใช้วัด "ความเห็นสาธารณะ/มติมหาชน" แบบเป็นวิทยาศาสตร์ และก็อาจเป็นสิ่งที่บูร์ดิเยอร์ขนานนามกระบวนการของโพลว่าเป็นกระบวนการประดิษฐ์ความจริงบ้าง(Bourdieu,1993,p.154) หรือ ความเห็นพ้องที่ถูกสร้างขึ้นบ้าง(p.151)

สิ่งที่โพลไม่ได้พูด

ภายใต้หัวข้อนี้ ผู้เขียนพยายามเปิดเผยและย้อนรอย(trace)กลับไปให้เห็นถึงสิ่งที่โพลไม่ได้พูดถึง หรือเบื้องหลังของการนำกลวิธีทางสถิติมาใช้สำรวจความนึกคิดของประชาชน สะท้อนให้เห็นตรรกะการมองสังคมอย่างไร หรือมีข้อกำหนดล่วงหน้า(presupposes)เช่นไร แม้ว่าวิธีการของโพลจะอ้างว่าเป็นวิทยาศาสตร์เพียงไร แต่นักปรัชญาอย่าง คานท์(Kant) ก็ยอมรับว่าวิทยาศาสตร์ก็แก้ปัญหาไม่ตกเกี่ยวกับการมีข้อกำหนดล่วงหน้า หรือกล่าวอีกอย่างก็คือเราไม่สามารถเริ่มต้นทุกอย่างจากศูนย์ (อ้างจาก Popper,1950,p.400)

ข้อกำหนดล่วงหน้าซึ่งเป็นสิ่งที่โพลไม่ได้พูดถึง ในประการแรกคือ การคิดว่าทุกคนมีความเห็น (Bourdieu,1993,p.151) ซึ่งตรงนี้ทำให้โพลสามารถออกไปถามใครก็ได้ตามแผนการสุ่มตัวอย่าง(sampling) แต่ปัญหาข้อเท็จจริงก็คือว่า ไม่ใช่ทุกคนสามารถให้ความเห็นได้ ถึงแม้แบบสอบถามจะออกแบบโดยจัดให้มีคำตอบให้เลือกก็ตาม อย่างเช่นในโพลเลือกตั้ง คำถามที่เป็นหัวใจสำคัญก็คือหากว่า "ถ้าวันนี้เป็นวันเลือกตั้ง คุณจะไปเลือกใคร" (สังเกตว่า เทคนิคของการตั้งคำถามจะไม่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบหลีกเลี่ยงได้ เพราะใช้ทั้งสถานการณ์สมมติว่าเป็นวันนี้ และถามด้วยว่าจะเลือกใคร) แต่ก็มักมีผู้ให้คำตอบ "ไม่รู้" (don't know)เสมอ ซึ่งคำตอบเช่นนี้เป็นปัญหาที่แก้ไม่ตกสำหรับนักวิจัยเชิงปริมาณมากทีเดียว เพราะถ้าหากมีผู้ตอบคำถามเช่นนี้มีสัดส่วนที่สูง ก็จะทำให้การทำนายผลการเลือกตั้งผิดพลาดได้ แต่นักวิจัยเชิงปริมาณก็มักจะแก้ปัญหาโดยการจัดกลุ่มของคำตอบประเภทนี้ให้ไปอยู่ในกลุ่มของผู้ยังไม่ตัดสินใจ(undecided) การตีความคำว่า "ไม่รู้" มีความหมายเป็นไปได้ 2 ประการ คือ ยังไม่รู้ว่าจะไปเลือกใครดี กับไม่ไปเลือกตั้งเลยก็ได้ และทั้งนี้ผู้ที่ยังไม่รู้จะเลือกใครดีมักจะไปเลือกตามเพื่อน ตามเพื่อนบ้าน หรือตามสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ (ดู Hennessy,

1965,p.82) หรือแม้กระทั่งเลือกตามผลโพลก็ได้

ยิ่งไปกว่านั้น ข้อกำหนดล่วงหน้าที่มองว่าทุกคนมีความเห็นจึงได้นำไปสู่การคิดว่า ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็น บรูดีเยอร์มองว่าเป็นการกระทำการรุนแรง โดยการผลักให้ประชาชนผู้ตอบคำถามไปอยู่ในสภาพการณ์ที่ต้องตอบคำถามที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อน ต้องตัดสินใจฉับพลัน ต้องเลือกข้าง เลือกสถานะตำแหน่งแห่งที่ในสังคม โพลจึงไม่เคยสงสัยกับความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริง กับการที่ผู้ตอบ(ที่พยายามตอบคำถาม)จำต้องเลือกและพยายามสมมติตัวเอง เช่น การถามเรื่องการทำแท้ง บางคนสนับสนุน บางคนคัดค้าน แล้วคุณเห็นอย่างไร? เป็นคำตอบที่คาดคั้นให้เลือกข้าง สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นวัตถุวิสัยของการสำรวจความคิดเห็นอันสัมพันธ์กับการถามคำถามที่ให้เป็นกลางมากที่สุด เพื่อที่จะให้ออกัสเท่าเทียมกันกับทุกคำตอบที่เป็นไปได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการถามความไม่เคยเห็นของผู้ตอบมากกว่าความเห็นของผู้ตอบ

ข้อกำหนดล่วงหน้าประการที่สอง เราจะเห็นได้จากการใช้โพลใช้การสุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นการกำหนดขนาดตัวแทนของประชาชน ที่มีเป้าหมายอยู่ที่การใช้ขนาดตัวอย่างจำนวนน้อยเพื่อบรรลุถึงสังคมจำนวนมากที่สุดนั้น แสดงให้เห็นว่า ระเบียบวิธีการเช่นนี้มองเห็นว่า ความนึกคิดทัศนคติของคนในสังคม มีแบบแผนที่แน่นอนตายตัว การใช้ข้อมูลจำนวนหนึ่งก็สามารถที่จะสรุปถึงส่วนทั้งหมดได้ (induction) ดังเช่น นักนิยมโพลมักยืนยันผลสำรวจว่า นี่คือสังคมที่ได้จากการศึกษาอย่างเป็นมาตรฐานวิชาการจริงๆ คำถามคือว่า เราจะแน่ใจในข้อกำหนดล่วงหน้าเช่นนี้ได้หรือไม่ เพราะยังมีข้อถกเถียงไม่ลงรอยกันอยู่ว่า ทัศนคติ ความนึกคิดเป็นเรื่องที่เลื่อนไหล ไม่สมบูรณ์ แปรผันไปตามกาลเทศะ สถาบัน บริบททางการเมืองที่มีผลต่อความคิดเห็นของประชาชน (Bennett,1975,p.118) และถ้าหากสมมติว่า เราเชื่อว่าโพลสามารถเข้าถึงความจริงของสังคมได้จริงๆ สิ่งที่โพลไม่ได้พูดก็คือว่า อายุขัยของโพลนั้นเป็นเพียงชั่วครู่ชั่วยาม (Ephemeral) ไม่อาจใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ เพราะไม่อยู่ทั้งในกาลและเทศะของสังคมที่เปิดและเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา พุดง่าย ๆ เมื่อผลสำรวจได้ทำเสร็จสิ้นลงก็ได้กลายเป็นอดีตไปเสียแล้ว ซึ่งตรงนี้ทำให้การสำรวจความเห็นตรวจสอบทัศนคติในงานวิจัยทางการศึกษาคูจะเป็นเรื่องที่น่าวิตกมากกว่า เพราะงานวิจัยทางการศึกษาอยู่ในระบบของการอ้างอิงข้อมูล ตัวอย่างการเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงของทัศนคติที่พอเห็นได้ในบริบทสังคมไทย เช่น ถ้าหากเราเชื่อว่าโพลสามารถแสดงทัศนคติของคนส่วนใหญ่ได้จริงๆ จากศูนย์วิจัยข้อมูลกรุงเทพธุรกิจระบุว่า คนกรุงเทพฯตอนนี้ให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม มลพิษเป็นอันดับหนึ่ง 35.7% ขณะที่ปัญหาจราจรเป็นอันดับสอง 27.56% (กรุงเทพธุรกิจ, 3 มี.ค.39,น.1) ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อม มลพิษ ไม่เคยอยู่ในกระแสข่าวหรือการรณรงค์ทางการเมือง แต่เมื่อตั้งแต่ ดร.พิจิตต์ รัตตกุล ชูประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมของเมืองขึ้นในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งผู้ว่ากรุงเทพมหานคร ประกอบกับที่ U.N เผยแพร่ข้อมูลว่ากรุงเทพฯเป็นเมืองอันตราย ไม่เหมาะที่จะนำเด็กอายุต่ำกว่า 10 ปีเข้าเมือง คนกรุงเทพฯจึงยกให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาใหญ่เหนือปัญหาการจราจรในโพล ขณะที่ปัญหาการจราจร ซึ่งในช่วงไม่เกิน 1 ปีที่

ผ่านมา เป็นหัวข้อสำคัญในการรณรงค์การเลือกตั้งของพรรคพลังธรรม ต่อชาวกรุงเทพฯ โดยถึงกับมีการให้สัญญาว่าจะแก้ปัญหาจราจรให้ได้ภายใน 6 เดือน และหลังการเลือกตั้ง ทั้งรัฐบาลและประชาชนกรุงเทพฯก็ได้บรรจุปัญหาจราจรเป็นสิ่งที่ต้องสอดส่อง ติดตาม ประเมินผล และจนบัดนี้ปัญหาการจราจรก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแม้แต่น้อย

นอกจากนี้ ทักษะคิด ความเห็น กับโลกแห่งความเป็นจริงก็อาจเป็นคนละอย่างกันหรือขัดแย้งกันก็ได้ เช่น คนที่สนับสนุนเรื่องเสรีภาพแบบเสรีนิยมตะวันตก แต่ก็อาจสนับสนุนการห้ามเผยแพร่(censor)สื่อมวลชนไปพร้อมกัน หรือก็เห็นด้วยกับการจับกุมคอมมิวนิสต์ก็ได้

ข้อกำหนดล่วงหน้าประการที่สาม จากตรรกะที่เราเห็นได้จากโพล นั่นคือสังคม(เชิงปริมาณ)ของโพล อาจถอดเป็นสมการได้ว่า สังคม = ปัจเจกบุคคล + ปัจเจกบุคคล รวากับสมการทางคณิตศาสตร์ เช่น $2 = 1 + 1$ จริงอยู่ สังคมประกอบด้วยปัจเจกบุคคล แต่สังคมก็หาได้มีคุณสมบัติตรงไปตรงมาดังเช่นการบวกรวมเลขธรรมดา หากแต่สังคมมีตัวตนของตน มีคุณลักษณะในเรื่องของกลุ่ม ชนชั้น สถาบันทางสังคม ความขัดแย้ง ผลประโยชน์ ฯลฯ นักคิดทางสังคมวิทยาบางคนเชื่อว่าสังคมมีพลังเหนือปัจเจกบุคคล ดังเช่น งานวิเคราะห์ของเดอริฮีม (Durkheim) ในงานเรื่อง Suicide ที่เชื่อว่า การเกาะกลุ่มทางสังคมนั้นเองทำให้ปัจเจกบุคคลหลีกเลี่ยงสังคมน้อยลง ชำตัวตายน้อยลง(ดู Ritzer,1988,p.16) หรือปัจเจกบุคคลอาจมีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลด้วยกัน ดังนั้นข้อกำหนดล่วงหน้าในตรรกะของโพล จึงเป็นการมองสังคมที่หยาบและง่ายเกินไป เป็นสังคมที่ปราศจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่ม ชนชั้น สถาบันทางสังคม ฯลฯ และแม้กระทั่งปัจเจกบุคคลเองก็สูญสลายในโพลเช่นกัน เนื่องจากในโพลไม่มีที่ว่างให้กับปัจเจกบุคคล เพราะผลของโพลกล่าวอ้างว่าเป็นของมหาชน เป็นของสังคม ไม่ใช่ปัจเจกบุคคลใดๆ ดังนั้นกระบวนทัศน์ (paradigm) ในการมองสังคมของโพลจึงเป็นกระบวนทัศน์ที่มีความเข้ากันไม่ได้ (incommensurability)¹ เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนทัศน์ในการมองสังคมของนักทฤษฎีสังคมใดๆ ตัวอย่างเช่น เฮลเลอร์ (Heller,1984) เสนอให้มองมนุษย์ทุกคนคือหน่วยของชนชั้น (every person is a class-unit)(p.28) ซึ่งก็หมายความว่า การแสดงตัวตนของมนุษย์นั้นเกิดจากชนชั้นนั้นอนุญาตให้เป็นไป หรือจากคุณค่าของชนชั้น จึงไม่มีมนุษย์คนใดที่จะแสดงตัวตนของปัจเจกบุคคลได้อย่างอิสระ ปราศจากชนชั้น โดย

¹ ผู้เขียนยืมคำนี้จากโทมัส คูห์น (Thomas Kuhn,1962,pp.144-59) ซึ่งคูห์น ใช้คำว่า "ความเข้ากันไม่ได้" (incommensurability) ในการอธิบายถึง เมื่อเกิดการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่กระบวนทัศน์ใหม่กลายเป็นคู่แข่งและเสนอตัวแทนที่กระบวนทัศน์ที่มีอยู่ก่อนหน้า ทำให้เกิดการตีความใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติ มีการค้นพบทฤษฎีซึ่งต่างไปจากเดิม ภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่อนุญาตให้ตั้งคำถามที่กระบวนทัศน์เก่าไม่เคยอนุญาต ขณะเดียวกันก็สามารถไขคำตอบได้อีกด้วย ทั้งนี้กระบวนทัศน์ใหม่อาจหยิบยืมคำที่ใช้ในกระบวนทัศน์เก่า แต่ก็อธิบายด้วยความหมาย แนวคิดความสัมพันธ์แบบใหม่ ต่างๆ เหล่านี้คือลักษณะของ "ความเข้ากันไม่ได้" ของกระบวนทัศน์เก่าและใหม่ที่ต่างแข่งขันกันในช่วงที่เปลี่ยนผ่าน ซึ่งอาจต้องใช้เวลาเป็นศตวรรษดังเช่นกระบวนทัศน์ของโคเปอร์นิคัส(Copernicus) กว่าจะได้กลายมาเป็นกระบวนทัศน์หลัก และกลายเป็นศาสตร์ในภาวะปกติ(normal science)ของชุมชนวิทยาศาสตร์

เฉพาะอย่างยิ่ง ชีวิตประจำวันของมนุษย์แต่ละคนก็คือการผลิตซ้ำตัวเองและชนชั้น หรือตัวอย่าง การมองสังคมที่ให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับความแตกต่างในเอกลักษณ์ เช่น เพศ, ชาติพันธุ์, วัฒนธรรม ดังตัวอย่างงานของ Calhoun,1994 ; Herbst,1994 ; Phillips,1995 ; Taylor,1994 เป็นต้น

ข้อกำหนดล่วงหน้าประการที่สี่ การนำคำถามเดียวกันไปถามทุกคนเท่ากับโพลมีสมมติฐานว่า มีคำถามที่เป็นที่ยอมรับหรือกล่าวอีกอย่างได้ว่าเป็นที่เห็นพ้องต้องกัน ตกลงร่วมกันแน่ชัดว่า อะไรคือปัญหา อะไรคือประเด็นที่สังคมให้ความสำคัญอยู่ในขณะนั้น (Bourdieu,1993,p.149) ซึ่งโดยข้อเท็จจริง ดังที่ได้กล่าวในบทที่ 2 จะเห็นได้ว่า ผู้ทำโพลเป็นผู้กำหนดประเด็นจากพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์รายวันเสียมากกว่า

ความไม่เป็นประชาธิปไตยของโพล

จากข้อกำหนดล่วงหน้าทั้งสี่ประการ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการบิดเบี้ยวในการสำรวจความเห็นแบบเป็นวิทยาศาสตร์ มีพิกัดต้องพูดถึง ไม่ว่าจะเป็นโพลเลือกตั้งหรือโพลความคิดเห็น ต่างมีข้อกำหนดล่วงหน้าว่าอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย นอกจากนั้น ผู้เขียนยังเห็นว่าสิ่งที่โพลไม่ได้พูด ยังมีประเด็นในเรื่อง ความไม่เป็นประชาธิปไตยของโพลต่อสังคมที่ศึกษาอีกด้วย กล่าวคือในประเด็นแรก โพลไม่มีพื้นที่ให้กับการไม่เลือก ผลของโพลมาจากการเลือกหรือคนที่ตอบคำถามในเชิงการให้คุณค่า (value) เรียงลำดับตั้งแต่ เห็นด้วยอย่างยิ่งไปจนถึงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง หรือพอใจมากที่สุด จนถึงไม่พอใจ หรือเลือกที่จะตอบว่าไม่รู้ ยังไม่ตัดสินใจ ขณะเดียวกันก็กดทับ ซ่อนเร้น ไม่ให้นำหนักกับคนที่ไม่ตอบคำถาม หรือคนที่เดินหนีไม่ขอตอบคำถามใดๆ ซึ่งเป็นความเจ็บที่ไม่ว่าจะวัดได้ อย่างไร หรือทำความเข้าใจได้อย่างไร ในที่สุดก็ต้องละทิ้งไป

ความไม่เป็นประชาธิปไตยของโพลต่อประเด็นที่ศึกษาในประเด็นที่สอง ก็คือว่าด้วยเทคนิควิธีการของโพล ที่ต้องแปลงความชอบ ไม่ชอบ มาเป็นคะแนน ทำให้โพลสนใจต่อเฉพาะคุณค่าหรือลำดับที่ให้ ซึ่งสามารถแปลงเป็นคะแนนได้มากกว่าเหตุผลของการให้ค่า ในสังคมประชาธิปไตย เหตุของการเลือกนั้นสำคัญเสียยิ่งกว่าผลของการเลือก เหตุผลที่ตรงมาอาจหักล้างเหตุผลอื่นๆ ได้ ดังนั้นการมุ่งเน้นแต่ผลของการเลือก อุปมาอุปมัยไม่ต่างอะไรกับการที่รัฐสภาเป็นเพียงสถานที่ยกมือลงคะแนนเสียงตัดสินเรื่องต่างๆ โดยปราศจากการอภิปรายใดๆ อีกทั้งกระบวนการของโพลยังเป็นการทำให้ความคิดเห็น มีความหมายหดแคบลงเท่ากับเป็นเรื่องของการให้คุณค่า

และจากหัวข้อไวยากรณ์ว่าด้วยความเป็นตัวแทนในบทที่ 3 ได้ชี้ให้เห็นว่าโพลนั้นอาศัยตรรกะอย่างเดียวกับการเมืองแบบตัวแทน โพลก็แสดงความเป็นตัวแทนในอีกรูปแบบหนึ่ง ดังนั้นอะไรที่เป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่มีต่อการเมืองแบบตัวแทนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น ย่อมครอบคลุมถึงโพลด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวโน้มสำคัญสำหรับวิถีทางการเมืองแบบผู้แทนกำลังจะเผชิญกับสิ่งที่

แอนน์ ฟิลลิปส์ (Anne Phillips, 1995) อธิบายว่า เป็นการเปลี่ยนจากการเมืองว่าด้วยความคิด (politics of ideas) มาสู่วิถีทางใหม่อันเป็นการเมืองแบบแสดงตัวตน (politics of presence) ซึ่งเป็นข้อถกเถียงที่ค่อยๆ ปรากฏขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ภายใต้บรรยากาศประชาธิปไตยร่วมสมัย

กล่าวคือ ฟิลลิปส์ (Ibid., pp.1-26) เห็นว่า โดยประเพณีของวิถีคิดในระบบประชาธิปไตย ความแตกต่างหลากหลายนั้น ถูกเข้าใจว่าเป็นเรื่องของความแตกต่างหลากหลายในทางความคิด ความเชื่อเท่านั้น ผู้แทนถูกพิจารณาว่าสามารถสะท้อนถึงความคิดเห็นความเชื่อของผู้ออกเสียง (voters) ได้มากหรือน้อยเพียงพอหรือไม่ ผู้ออกเสียงจะพิจารณาสนับสนุนพรรคการเมืองที่เขาคิดว่าเหมาะสม ไปด้วยกันได้กับผลประโยชน์ของผู้ออกเสียง หรือผู้ออกเสียงเห็นว่าเขามีทรศนะสอดคล้องกับผู้สมัครคนใดหรือพรรคการเมืองพรรคใด ฟิลลิปส์จัดประเภทของตรรกะในการเลือกผู้แทนแบบนี้เป็น "การเมืองว่าด้วยความคิด" แต่ทว่าการเลือกผู้แทนบนฐานเรื่องความคิดเห็นความเชื่อนั้น ไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดความเป็นธรรม หรือความเสมอภาคได้ เพราะในระบบที่เป็นอยู่นั้นค่อนข้างกีดกันกลุ่มที่ถูกมองในแง่เชื้อชาติ สีผิว หรือแม้กระทั่งความเป็นเพศหญิง ขณะที่ข้อเรียกร้องในปัจจุบันที่ฟิลลิปส์เรียกว่า "การเมืองแบบแสดงตัวตน" ได้แก่ ความต้องการผู้แทนผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชาย ข้อเรียกร้องให้มีตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อย่างเป็นธรรมมากขึ้น เป็นการเมืองที่ผนวกรวมกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ขอบชายหรือถูกกีดกัน ให้มีพื้นที่เพิ่มขึ้นในระบบผู้แทน ให้กลุ่มต่างๆ สามารถโต้แย้ง ถกเถียง และตัดสินใจทางการเมืองโดยพวกเขาเอง ไม่ใช่ถูกชี้ชะตากรรมโดยคนอื่นที่อ้างว่าสามารถคิดแทนได้ เนื่องจากการมีความคิดเห็นร่วมกันไม่ได้เป็นหลักประกันว่าสามารถรักษาสีผิวของคนที่ถูกกีดกันจากระบบผู้แทนดังที่เป็นอยู่ได้ นอกจากนี้การมีความคิดร่วมกันอาจเป็นแค่การพยายามรับรู้ เข้าใจ แต่ไม่เห็นอกเห็นใจ หรือไม่มีความรอบคอบละเอียดอ่อนในประเด็นนั้นๆ ก็ได้ ตัวอย่างเช่น "จากประสบการณ์ในอดีตบอกเราว่า ผู้ชายหรือผู้ชายโดยมากมีศักยภาพอันจำกัดในการเสนอข้อเรียกร้อง ผลประโยชน์หรือความต้องการของผู้หญิง" (Ibid., p.78) อย่างไรก็ตามการเมืองแบบแสดงตัวตน ที่เสนอโดยฟิลลิปส์นั้น ไม่ได้หมายความว่า จะให้ความสำคัญกับการเน้นประสบการณ์ร่วมกัน (Ibid., pp.52-6) ในการที่จะอ้างได้ว่าเพื่อให้ผู้หญิงพูดเพื่อผู้หญิง คนผิวดำพูดเพื่อคนผิวดำ ฯลฯ เพราะการมีประสบการณ์ร่วมกันนั้นอาจจำเป็นแต่ยังไม่เป็นหลักประกันเพียงพอต่อการมีความเห็น ความเชื่อร่วมกัน ฟิลลิปส์เสนอว่าวิธีการเลือกตั้งอาจต้องเปลี่ยนไปจากเดิมเช่น จากการแบ่งเขตทางภูมิศาสตร์มาเป็นการแบ่งบนพื้นฐานของเชื้อชาติ เพศ หรือเช่น อาจมีการคุ้มครองกันจำนวนที่นั่งของผู้แทนหญิง (Quotas for Women) หรือการกัน "ที่นั่งที่ปลอดภัย" (safe seat) สำหรับกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ ในการเป็นตัวแทนด้วย ด้วยเหตุเพราะผู้แทนไม่ใช่เป็นเพียงผู้นำสารหรือเป็นเสมือนบุรุษไปรษณีย์ที่คอยส่งผ่านความคิดหรือ โครงการต่างๆ ที่ได้ตกลงกันเรียบร้อยแล้วระหว่างผู้แทนกับผู้ออกเสียง หากแต่ผู้แทนนั้นม้ออำนาจอิสระในการพิจารณาดัดสินใจดำเนินการ ดังนั้นจึงต้องคำนึงว่าผู้แทนนั้นแทน "ใคร" (who) มากกว่าแทนในเรื่อง "อะไร" (what) การเมืองแบบแสดงตัวตนจึงเท่ากับเป็นการตอกย้ำว่า สังคมนั้นมีความแตกต่างกันไม่ใช่

เพียงแต่ความคิดเท่านั้น ความแตกต่างระหว่างชายกับหญิง คนสีผิว เชื้อชาติ นั้นก็เป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญและเพิ่มบทบาทอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น ไม่ใช่ถูกลบเลือน และกีดกันออกจากการตัดสินใจทางการเมือง

เช่นกันกับโพลที่วางอยู่บนตรรกะของการเมืองว่าด้วยความคิด ฟิลลิปส์ เห็นว่าข่าวสารในแต่ละวันที่มาจากโพลความคิดเห็น ซึ่งก็เป็นเพียงการนำระเบียบวาระทางการเมืองที่มีอยู่เรียบร้อยแล้วมาถามความคิดเห็น ยังไม่สามารถพิสูจน์ตัวเองว่าสามารถแนะนำหนทางใหม่ๆ ที่เป็นไปได้ โพลไม่สามารถที่จะให้ความสำคัญกับเสียงของกลุ่มซึ่งถูกกีดกันออกจากเวทีแห่งอำนาจ (Ibid.,p.82) (สอดคล้องกับ Hebrst,1994)(ดูในเชิงอรรถที่ 17 ของบทที่ 3 น.74)

การสร้างคำอธิบายของฟิลลิปส์ มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (new social movement) ที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าคำอธิบายของฟิลลิปส์ ยังคงสนับสนุนความชอบธรรมของหลักการความเป็นตัวแทนอยู่ดี โดยการพยายามทำให้ความเป็นผู้แทนมีความคลุมเครือน้อยลง มีขอบเขตลดลง นั่นคือ เพิ่มรายละเอียดของความเป็นผู้แทนให้มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น นำไปสู่การตั้งคำถามกับช่องทางหรือวิธีการในการเป็นผู้แทน หรือการพยายามปรับปรุงให้ประชาธิปไตยแบบตัวแทนมีความเป็นธรรมมากขึ้น ตลอดจนเช่นคิดว่า การมีผู้หญิงเป็นผู้แทนในรัฐสภาจำนวนมากๆ จะสามารถสะท้อนปัญหาของผู้หญิงด้วยกันเองได้ สามารถสร้างระเบียบวาระใหม่ๆ ประเด็นปัญหาใหม่ๆ ได้ ซึ่งเป็นความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นตัวแทนค่อนข้างสูง สำหรับผู้เขียนเองกลับไม่คิดว่าเวทีของผู้แทนจะเป็นเวทีที่น่าสนใจและสำคัญในศตวรรษหน้า ตรงกันข้าม เวทีนอกรัฐสภาน่าจะมีพลังสำคัญขึ้นทัดเทียมหรือเหนือกว่า และความสำคัญนั้นไม่ใช่มีขึ้นเพื่อเรียกร้องขอที่หนึ่งในสภาสำหรับกลุ่มต่างๆ แม้ว่าจะเป็นเชิงสัญลักษณ์ก็ตาม หากแต่เป็นพลังของการกดดัน เจรจาต่อรองมากกว่า น่าเสียดายที่ฟิลลิปส์ไปให้น้ำหนักกับการเป็นผู้แทนในรัฐสภามากเกินไป ทำให้ตั้งคำถามได้เพียงว่าทำอย่างไรจึงจะให้คนกลุ่มน้อยต่างๆ เข้าไปอยู่ในสภามากๆ การนำเสนอการเมืองแบบแสดงตัวตนในงานชิ้นนี้ จึงมีฐานะเป็นยุทธศาสตร์ส่วนเพิ่ม (incremental strategies) ของการเมืองในระบบเท่านั้น นอกจากนี้ เมื่อให้ความสำคัญกับการมีผู้แทนอยู่ แต่เป็นผู้แทนในโฉมหน้าใหม่ คือเป็นผู้แทนของผู้หญิง เป็นผู้แทนของคนผิวสี เป็นผู้แทนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ฯลฯ ผู้เขียนกลับเห็นว่า "การเมืองว่าด้วยความคิด" ยังคงเป็นวิธีคิดที่มีความสำคัญอยู่ดี เพราะการที่ผู้หญิงเป็นผู้แทนของผู้หญิงก็ไม่ได้มีหลักประกันว่าจะไม่มีปัญหาความคิดที่ต่างกัน การมีผู้แทนผิวดำเป็นตัวแทนคนผิวดำทั้งหลาย ก็เชื่อว่าจะราบรื่นปราศจากความเห็นที่แตกต่าง จึงเป็นการมองข้ามความแตกต่างระหว่างผู้หญิงด้วยกัน หรือคนสีผิวดำด้วยกัน กล่าวโดยรวม ฟิลลิปส์ยังไม่ได้ตั้งคำถามกับความเป็นตัวแทนทุกชนิด ทุกประเภท แต่ยังคงเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของตัวแทนว่าสามารถแทนใครต่อใครได้ อันตรงกันข้ามกับคำกล่าวที่เล่นทีจริงว่า ไม่มีใครเป็นตัวแทนของใครได้ นอกจากตัวเราเองเป็นตัวแทนของเรา

คุณูปการของโพล

ในเมื่อ "การเมืองว่าด้วยความคิด" ยังคงความสำคัญ ผู้เขียนจึงขอเสนอจินตนาการที่มอง การทำหน้าที่ในทางสังคมการเมืองของโพล กล่าวคือ เมื่อโพลเป็นผู้รายงานความรู้สึกนึกคิดของ ประชาชนมากขึ้นๆ ถึขึ้น จนโพลได้กลายเป็นเสมือนสถาบันทางสังคมการเมืองที่มีความชอบธรรม เป็นที่ยอมรับ ดังเช่นสถาบันสื่อมวลชนแล้ว ทำให้รัฐบาลในสังคมประชาธิปไตยเหล่านั้นต้องเอาใจใส่ และต้องคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของประชาชนมากขึ้น ต้องตรวจสอบผลโพลพอยๆ กับการอ่านข่าว ทางหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการทำให้การเมืองนั้นเป็นการเมืองที่วางอยู่บนกระแส สังคม มิได้ขาดลอยจากความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อใจและจิตวิทยาของประชาชน หลังจากประกาศ ผลการเลือกตั้งอีกต่อไป ในมุขกลับประชาชนก็อาจเฝ้าดูการทำงานของรัฐบาลมากขึ้น เพื่อจะได้ เป็นผู้ตอบคำถามของโพลในวันใดวันหนึ่ง ทั้งหลายทั้งปวง หากโพลเป็นดังที่ผู้เขียนกล่าวมา โพลก็ จะกลายเป็นสื่อทางจิตวิทยาตัวใหม่ ที่ดึงการเมืองลงมาสัมพันธ์กับความนึกคิดของประชาชนตลอด เวลาได้ ไม่ใช่แต่เฉพาะตอนหาเสียงเลือกตั้ง จึงเป็นการเมืองที่ตัวแสดงทางการเมืองต้องมีความ ระมัดระวัง ไม่ทำให้ประชาชนถอนศรัทธา เพราะเมื่อใดที่ประชาชนเกิดความรู้สึกไม่ศรัทธาหรือไม่ เชื่อใจต่อรัฐบาล รัฐบาลนั้นก็ต้องล้มลง (ไม่ใช่ล้มลงเมื่อถูกอภิปราย หรือประชาชนต้องเดินขบวนขับ ไล่) การเมืองที่วางอยู่บนความคิดดังกล่าวคล้ายๆ กับระบบเศรษฐกิจ หรือระบบการเงินการธนาคาร ในเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่วางอยู่บนรากฐานความนึกคิด ศรัทธา ความเชื่อถือของประชาชนในระบบ มาตั้งแต่ต้นที่ก่อตั้ง ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อใดที่ประชาชนไม่เชื่อมั่นในธนาคารที่ตนฝากเงิน และไปถอน เงินฝากกันเป็นจำนวนมาก ธนาคารนั้นก็ต้องล้ม หรือที่เกิดขึ้นกับระบบเงินตราที่ถึงแม้จะใช้กระดาษ หรือโลหะเป็นสื่อกลาง แต่เมื่อเงินตราสกุลใดที่ประชาชนหมดความเชื่อถือ ก็จะไม่มีการซื้อขายหรือถือเงินสกุลนั้นต่อไป และนำไปสู่การล้มของระบบเงินตรานั้น ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในออสเตรีย และเยอรมันในปี 1923 สิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นคุณูปการที่สำคัญของโพล

หนีไปจากโพล?

ข้อสังเกตในหัวข้อสุดท้าย ตั้งเป็นประโยคบอกเล่าและเชิงตั้งคำถามว่า สังคมควรละทิ้งโพล หรือไม่ การพิจารณาประเด็นนี้ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละส่วนมีท่าทีอย่างไรต่อโพล สำหรับผู้ทำโพลและสื่อ มวลชนที่รายงานโพลในสังคมไทย ผู้เขียนเห็นว่ามีท่าทีค่อนข้างชัดเจนในระดับหนึ่งแล้ว กล่าวคือ ยอมรับโพลมากกว่าที่จะละทิ้งโพล เห็นได้จากกรณีที่โพลเลือกตั้งหากผิดไปจากการคาดการณ์ของโพล นักวิจัยผู้ผลิตโพลนั้นส่วนใหญ่จะให้คำอธิบายยืนยันว่าโพลนั้นถูกต้องในช่วงขณะทำการสำรวจ แต่ เมื่อผลโพลออกมาแล้ว นักการเมืองจึงมีการพยายามทำทุกวิถีทางที่ไม่สุจริตในการหาเสียงเลือกตั้ง

จึงทำให้ผลการเลือกตั้งที่แท้จริงผิดไปจากที่โพลพยากรณ์⁽²⁾ ความคิดทำนองนี้ก็คือการยกให้โพลเป็นเสมือนพระเจ้า เป็นความจริงแท้ หรือเป็นความจริงที่เหนือข้อเท็จจริง หรือตัวอย่างของสื่อมวลชน เช่น มติชนสุดสัปดาห์ พาดหัวข่าวหนังสือหลังจากทราบผลการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 17 พ.ย. 39 ว่า "บักจิว" ฉีกโพลขึ้น "นายก" เบอร์ 22 " (มติชนสุดสัปดาห์, 19 พ.ย. 39, ปีที่ 17, ฉบับที่ 848) ซึ่งเท่ากับเป็นการมองที่มีนัยยะว่าผลการเลือกตั้งควรเป็นไปตามโพล การที่"บักจิว"ฉีกโพลก็คือการพลิกความคาดหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะเห็นการใช้โวหารในการชวนเชื่อของโพลนั้นว่าสามารถกระโดดไปมาระหว่างผลของโพลกับผลที่เป็นจริงได้ กล่าวคือ ถ้าหากว่าผลการเลือกตั้งใกล้เคียงกับผลที่โพลพยากรณ์ ผู้ทำโพลก็จะใช้โวหารที่ตอกย้ำให้เห็นถึงความแม่นยำของระเบียบวิธีการวิจัย และความน่าเชื่อถือของสำนักโพลเอง แต่ถ้าผลการเลือกตั้งนั้นแตกต่างไปจากผลโพล โวหารที่ใช้ก็จะเป็น การยืนยันว่าขณะสำรวจเป็นเช่นนั้นจริง แต่เมื่อผลสำรวจเผยแพร่ออกมา ผู้ที่ได้ประโยชน์ และเสียประโยชน์ในการเลือกตั้งซึ่งก็คือพรรคการเมือง ก็จะพยายามใช้วิถีทางอันไม่สุจริต เช่น ผู้ที่โพลระบุว่าไม่ได้รับการเลือกตั้งก็จะไปซื้อคะแนนเสียงเพิ่มขึ้น เพื่อจะให้ได้รับการเลือกตั้ง ทำให้ผลโพลผิดไปจากข้อเท็จจริงหลังจากนั้น สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ มายาคติของผู้ทำโพลดังกล่าว เพราะตราบดีที่ไม่สามารถสลัดให้หลุดจากมายาคติของวิธีการหาความรู้ในแบบโพล จึงไม่ต้องการตั้งคำถามกับระเบียบวิธีการวิจัยอีกต่อไป และนำไปสู่การสำรวจซ้ำๆ แบบไม่รู้จบ หมุนวนดังเช่นในรูปแบบของการใช้โพลวัดโพล ตัวอย่างในเชิงประจักษ์เช่น เมื่อมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ควรมีการทำโพลเลือกตั้ง เพราะจะเป็นการชี้นำการเลือกตั้ง บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัดก็ได้ทำโพลเรื่อง "ท่านคิดอย่างไรกับโพลเลือกตั้ง" และได้เสนอตัวเลขว่าคนกรุงเทพฯ ยืนยันว่าโพลเลือกตั้งไม่มีอิทธิพลใดๆ ต่อการตัดสินใจเลือก ส.ส. 51% มีผลต่อการตัดสินใจ 23.3% (วัฏจักรรายวัน, 29 ต.ค. 39, น. 15)

นอกเหนือจากผู้ทำโพลและสื่อมวลชนที่รายงานผลโพล ผู้เขียนเสนอว่าทำที่ที่ควรมีต่อโพลนั้น ควรจะมองโพลในฐานะของความคิดเห็นในที่สาธารณะ (opinion in public)⁽³⁾ มากกว่าที่จะให้หน้าหนักแก่โพลว่าเป็นเรื่องของความเห็นสาธารณะ/มติมหาชน (public opinion) ด้วยเหตุที่ผู้เขียนเห็นว่า "ความเห็นสาธารณะ/มติมหาชน" นั้นเป็นที่อยู่ร่วมกัน (heterogeneities)⁽⁴⁾ ของข้อถกเถียงแห่งอดีตสมัย, ร่วมสมัยและโพ้นสมัย เป็นที่คละเคล้าปะปนอยู่ระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ เต็มไปด้วยประเด็นเล็กๆ น้อยๆ แดกย่อยกระจัดกระจาย ไม่มีเอกภาพ และไร้ซึ่งการควบคุม สิ้นไหล ไม่สามารถจับให้มันได้ เมื่อใดที่จับให้มันดังเช่นความพยายามของโพล ก็กลายเป็นอื่นไปเสีย

² ความคิดทำนองนี้ผู้เขียนได้มาจากการอภิปรายในรายการ เนชั่น นิวส์ ทอล์ค ดำเนินรายการโดยสุทธิชัย หยุ่น ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. วันที่ 26 พ.ย. 2539 เวลา 21.00-22.00 น. ภายหลังจากการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 17 พ.ย. 2539 โดยมีผู้ร่วมสนทนาเป็นผู้ทำโพลสำนักต่างๆ ที่ทำนายผลการเลือกตั้งที่ผ่านมา อนึ่ง โดยที่โพลส่วนใหญ่ทำนายผลการเลือกตั้งว่า พรรคประชาธิปัตย์จะได้ที่นั่งในสภาสูงสุด แต่ผลปรากฏว่าพรรคความหวังใหม่กลับได้ที่นั่งถึง 125 ที่นั่ง ขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ได้ 123 ที่นั่ง

³ ความคิดนี้เป็นสิ่งที่ อาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์นี้ ได้ตั้งเป็นข้อสังเกตเมื่อตอนที่ผู้เขียนเสนอเค้าโครงวิทยานิพนธ์หัวข้อนี้

⁴ ดูตอนต้นของคำนำในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) ที่ช่วยจุดประกายความคิดดังกล่าว